

Vodno pravo in vodne pravice

GORAZD STARIHA

Začetki modernega urejanja vodnega prava

Pomembno področje vodnega prava glede vodnih pravic je bilo za območje slovenskih dežel razmeroma dolgo nesistemske urejeno, saj je Avstro-Ogrska dobila prvi celosten vodni zakon za ves avstrijski del države šele leta 1869,¹ na podlagi le-tega so izšli deželni vodni zakoni.² Potrebo po zakonu, ki bi v celoti urejal vodno pravo, so seveda čutili že dalj časa. Tako so leta 1835 spodnjeavstrijski stanovi in Kmetijska družba na Dunaju opozorili na nujnost in pomanjkanje vodnega zakona in takratni spodnjeavstrijski deželni maršal je ukazal ustanoviti komisijo, ki bi preučila položaj, vendar praktičnih uspehov ni bilo. Naslednji pomembnejši korak je bil storjen na kmetijskem kongresu na Dunaju leta 1849, kjer so temeljito obravnavali tudi vprašanje vodnega prava. Na podlagi sklepov obravnave je takratno ministrstvo za kmetijstvo in rudarstvo naslednje leto naredilo osnutek vodnega reda in ga izročilo trgovskemu ministrstvu. To je zahtevalo strokovno mnenje od trgovskih in obrtnih zbornic na Dunaju, v Milanu in Benetkah, nadalje od obrtnega združenja v Pragi in Libercu in od spodnjeavstrijske finančne prokurature. Njihove izjave so nato v letu 1853 posredovali notranjemu ministrstvu, ki je nerešeno zadevo v celoti odstopilo ministrstvu za trgovino in obrt. V predloženih izvedenskih mnenjih osnutek vodnega reda iz leta 1850 ni naletel na ugodna mnenja.

Ugotovitve izvedenskih mnenj je povzelo ministrstvo za trgovino in leta 1862 pripravilo nov osnutek vodnega zakona³ za v ožjem državnem svetu zastopane dežele in ga dalo v pretres strokovnim komisijam v posameznih kronovinah. Trgovsko ministrstvo je izhajalo iz ugotovitve, da je koristna moč vode nujna in je bistvenega pomena za poljedelstvo, industrijo in trgovino. Upoštevati pa da je treba tudi možnost poplav in rušilno moč vode. Vse to je seveda zahtevalo urejenost na lastniškem in gradbenem področju. Ministrstvo je v uvodnih mislih ob predstavitvi svojega osnutka priporočalo, da če hočejo komisije dobro opraviti svoje delo (pregledati, do-

polniti osnutek zakona), da morajo biti v njih predstavniki poljedelstva, industrije, trgovine, strokovnjaki za vodogradnje in izvedeni pravniki civilnega prava.

Osnutek je nadalje ugotavljal, da z izjemo Lombardsko-Beneškega kraljestva, kjer sta še vedno veljala vodna zakona iz dobe francoskega gospostva iz let 1804 in 1806, za vse druge avstrijske kronovine vodna zakonodaja ni bila urejena sistematično. Deli splošnih norm o vodnem pravu so bili še v nekaterih drugih zakonih,⁴ nekateri predpisi pa so veljali samo za posamezne dežele, npr. za Štajersko patent z dne 25. 7. 1780 (nadalje so naštetih predpisi še za druge, neslovenske dežele). Vendar lombardsko-beneška vodna zakona nista več zadostovala in tudi v deželi sami so izražali željo po reviziji le-teh.

Predlagatelju osnutka se je postavljalo tudi vprašanje, v katerih deželah vsega cesarstva naj bi vodni zakon veljal, ker da iz oktobrske diplome (20. 10. 1860) izhaja, da ne bi mogel veljati za dežele madžarske krone, češ da vodna zakonodaja ne sodi v področje, ki ga ureja zakonodaja za vso državo (kot bomo videli, je to ugotovil tudi kranjski deželni zbor). Zakon naj bi torej veljal za druge dežele cesarstva, s pripombo, da gre za normiranje pomembnega dela zasebnega prava in da to ne bi mogel biti predmet zgolj deželne zakonodaje, ampak bi moral biti to kot vladni predlog ožjemu državnemu svetu.

Vprašanje lastnine voda kot temeljno, na katero naj bi odgovoril novi vodni zakon

V osnutku zakona iz leta 1862 je omenjeno, da prejšnji iz leta 1850 ni bil ugodno ocenjen. Predvsem je na nasprotovanje naletelo načelo, da tekoče vode praviloma ne morejo biti povsem zasebna lastnina. Če bi se to načelo uveljavilo, bi bile ogrožene vse že obstoječe posestniške pravice. Tako je bilo znova prvo in najpomembnejše vprašanje mejá med zasebnimi in javnimi vodami. Veljavna zakonodaja je npr. predvidevala, da je potok zasebna lastnina, vendar pa ni bilo določeno, kje oz. v kakšnem primeru se (zasebni) potok spremeni v javni tok.

¹ 30. 5. 1869 (RGB 93/1869).

² Za Goriško in Gradiško 28. 8. 1870 (LGB 41/1870);

za Trst 28. 8. 1870 (LGB 44/1870);

za Koroško 28. 8. 1870 (LGB 46/1870);

za Istro 28. 8. 1870 (LGB 52/1870);

za Štajersko 18. 1. 1872 (LGB 8/1872);

za Kranjsko 15. 5. 1872 (LGB 16/1872).

³ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond: Deželno predsedstvo za Kranjsko (AS 16), delovodna številka 1528/1862.

⁴ V §§ 287, 290, 340, 413, 477 in 854 Občega državlanskega zakonika iz leta 1811; mlinskega reda z dne 1. 12. 1814; dekreta dvorne pisarne o vodnih gradnjah z dne 10. 11. 1830 in 22. 9. 1831; v §§ 24-43 gozdnega zakona z dne 1. 1. 1853; v §§ 99, 105, 128-130 rudarskega zakona z dne 23. 5. 1854; v §§ 31, 33, 42 obrtnega zakona z dne 20. 12. 1859 in v ministrski uredbi z dne 7. 7. 1860.

Na to naj bi odgovoril vodni zakon. Predlagatelj osnutka iz leta 1862 je pri tem opomnil, da po rimskem pravu vodotoku značaj javnosti dajeja velikost in stalnost toka, kar da se v bistvu ujema z nemškim pravom, ki kot kriterij za določitev vodotoka kot javnega uporablja plovnost (z ladjo in splavom) slednjega.⁵ Avstrijsko državno pravo da tudi loči plovne in neplovne vode – skratka gre za to, da so plovne vode javne (vodna pot mora biti tako kot cesta odprta za ves promet), druge pa so lahko tudi zasebne, kar da potrjujejo že stara prava in praksa. Naloga vodnega zakona naj bila torej ta, da že znana in v praksi upoštevana dejstva smiselno uzakoni.

Temeljno vprašanje, na katero naj bi odgovoril novi vodni zakon, je bilo torej vprašanje lastnine. Profesor Randa je v svoji razpravi zapisal, da si lastnino predstavljamo kot nekaj, kar v svoji prostorski sklenjenosti pripada neke-mu lastniku. Glede voda temu pojmovanju odgovarjajo vodnjaki, bajerji, izviri, rezervoarji in naravne kotanje stoječe vode, ki pripadajo zemljiškemu posestniku – ne pa tekoče vode in morje v celoti. Tekoči vodotoki namreč predstavljajo celoto, ki je lahko prostorsko razdeljena samo po delih struge. Neprekinjenih vodnih tokov torej iz naravnih razlogov ne moremo obravnavati kot stvar lastnine, ne glede na to, ali gre za veletoke, reke ali potoke, ker nad vodnim tokom ni možno prostorsko gospodarstvo, lastništvo.

Na vodne tokove gre gledati kot na zračne tokove, na zrak, ki je resnična *res omnium communis* (last vseh) in je glede na možnost lastništvo posameznega dela zraka (vode) *res nullius* (nikogaršnja last). Iz tega izhaja tudi pravna osnova, ki pojmuje tekoče vode za nepogrešljivo potrebo vsega človeštva, ki nikakor

ni združljiva z izključnim lastništvom posameznika nad njo. Ta potreba se kaže v pomembnosti vodotokov kot komunikacijskega sredstva, pogonskega za industrijo in obrt, namakalnega za poljedelstvo, končno ima vodni sistem komaj ocenljiv daljnosežni pomen za klimatske razmere (prvič se zapiše ekološka vrednost!). Narava stvari in splošno dobro torej naravnost zahtevata, da se imajo tekoči vodotoki za javne in da so za splošno uporabo.

Ker pa vodotok sestoji iz vodnega toka in struge, posledično izhaja, da je tudi rečno korito sestavni del reke, torej splošno dobro. Tudi rimsko pravo pojmuje lastništvo struge odvisno od lastništva reke. Reka brez struge lahko pomeni ravno toliko kot potok brez vode. Od rečnega korita gre razlikovati rečne brežine, ki so lastnina zemljiškega posestnika, na čigar posestvu se nahajajo (morajo pa biti na voljo za rečno plovbo – pristajanje).

Krenlov mlin ob Belščici.
Gorenjski muzej Kranj, fototeka, invent. št. 93/12
(Avtor fotografije A. Novak).

⁵ Dvorni svetnik, član gosposke zbornice in državnega sodišča, redni profesor prava na praški univerzi, dr. Anton Randa, ki je napisal zelo temeljito razpravo o vodnem pravu (Anton Randa, Das Österreichische Wasserrecht, Praga 1891) si je razlagal stališče rimskega prava nekoliko drugače, saj je zapisal, da ima le-to za javne vse tekoče reke in pristanišča. Vseeno da je, ali je reka velika ali majhna, plovna ali ne. Še tako majhen neprekinjen potoček da je javna last. Zasebna last da so torej lahko samo hudourniki, ki so samo občasno tekoči, in pa izviri, ki izvirajo in ponikajo na zemlji lastnika. Tako je Randa menil, da upravljanje s to javno pravico pripada državi zaradi njene vrhovne pravice in da če zasebnik potrebuje pravico do uporabe javnih voda, recimo za pogonsko moč, mora od države za to dobiti koncesijo (ki jo lahko nadomešča samo prastara pravica oz. "že od nekdaj" postavljen objekt). S tako podelitvijo pridobi koncesionar pravico do uporabe vode, vendar mu je lahko odvzeta ali omejena samo zaradi vzrokov, ki jih zahteva javno dobro ali proti odškodnini.

Koncesija za izkoriščanje javnih voda je konstitutivna. Te pravice, čeprav je praviloma neodtujljiva, ne gre gledati kot neko zasebno pravico (če gre za koncesijo za javne vodotoke). Nasprotno pa gre pri dovoljenju za uporabo zasebnih voda le za to, da se obstoječa zasebna pravica deklarativno prizna in z oblastno koncesijo potrdi, da pri izkoriščanju vode s stališča javnega prava ni nobenih zadržkov.

Pri rečnem koritu pa se vendarle pojavi pridržek, ali ga gre jemati (kot javne ceste) za državno lastnino, seveda omejeno z občo uporabo reke, ali kot da je brez lastnika in podrejeno samo pravu državne suverenosti. Randa je ugotovil, da so v literaturi o občem pravu zastopana vsa ta stališča (lastnik struge država, nihče, posameznik). Proti naziranju, da je država lastnik struge, se običajno navajajo otoki sredi reke in opuščene struge, ki so zemljiška posest. Vendar je bil Randa mnenja, da to samo na sebi ni argument, ker struga samo kot taka (z vodo pokrita površina) pripada državi. Rimsko pravo ne govori o strugi kot lastnini države, ampak se zadovolji s stališčem o suverenosti. Nadalje je Randa naštel, da ima francosko sodstvo vse reke

za javne, pruska zakonodaja pravi, da so samo plovni vodotoki obča lastnina države, neplovni pa so zasebne vode (zasebna lastnina), madžarski zakonik iz leta 1885 in hessenski iz 1887 pojmujejo vse vodotoke za državne, bavorski zakonik pa gledajo na reke in potoke, ki jih ne uporabljajo ladje in splavi, kot na zasebno lastnino lastnikov brežin. Po italijanskem kodeksu so vse reke in jezera javni, le majhni potočki (*rivi*) so lahko zasebni.

Javna, državna in zasebna lastnina voda, vodnih in priobalnih zemljišč⁶

Bistveno je bilo torej vprašanje, katere vode so javne oz. državne in katere so lahko zasebne. Randa je navedel, da Obči državljanski zakonik v § 287 glede stvari, ki so v državni lasti (§ 286⁷), razlikuje med dvema kategorijama:

a) stvari, ki so vsem državljanom na voljo samo za uporabo, kot deželne ceste, tokovi, reke, morska pristanišča in morske obale – to so obča ali javna dobra;

b) stvari, ki jih potrebuje država za svoje delovanje, kot denarni, poštni in drugi monopoli, kameralna dobra, rudniki, soline ... – to je državno premoženje oz. lastnina.

Zakonik je torej razglašal reke in potoke za javno dobro oz. za državno dobro, ki je namenjeno splošni, javni rabi, za *res publicae, quae in communi usu sunt* (državna last, ki je v javni uporabi), pri tem je razumeti *res publica* kot državno lastnino, omejeno z javno rabo.

Po splošnem razumevanju § 287 Občega državlanskega zakonika bi si lahko razlagali, kot da so vse tekoče vode (vodotoki, reke, potoki) razglašene za javno dobro, vendar pa zakonik v §

854 izrecno govori o "privatnih potokih" in podobno so povzemali tudi poznejši zakoni, ki so obravnavali tekoče vode (npr. § 105 rudniškega zakona, § 6 gozdnega zakona, § 6 ministrske odredbe z dne 21. 4. 1857). Ker splošni zakonik ni pobliže razjasnjeval, kaj pomeni "javnost" nekega vodotoka, se je bilo treba pri tem vprašanju vrniti k staremu dvornemu dekretu z dne 14. 6. 1776, kjer je bila plovnost merilo javnosti. Postavljalo se je vprašanje, ali so potem tudi netekoče vode lahko javne oz. komu "pripadajo". To vprašanje očitno še ni bilo rešeno in Randa je navedel vrsto različnih pravnih razlag in mnenj (uporabljena, tretja in dopolnjena izdaja Randovega dela je izšla leta 1891). Med drugim pravi, da sodna praksa dopušča možnost zasebne lastnine nad nejavnimi tekočimi vodotoki, posebno na mlinskih potočkih.

Končna ugotovitev je bila, da so vse plovne in splavne reke javne, javni uporabi namenjeno javno dobro, neplovne vode pa so javne samo, če niso "olastninjene" z deželnim zakonom, običajnim pravom in drugimi naslovnimi pravicami za posamezne uporabe oz. pravice nekdanjih gospodov, občin ali oseb. Torej, če nekdo ne more izkazati lastninske pravice do neplovnega vodotoka, je tudi ta javen.

Na bistvu Občega državlanskega zakonika je temeljil tudi na začetku omenjeni prvi avstrijski državni vodni zakon z dne 30. 5. 1869 in po njem napisani deželni zakoni.

Po tem zakonu so reke in tokovi od mesta, od katerega se uporabljajo za plovbo ladij ali za plovbo zvezanih splavov, skupaj s svojimi stranskimi rokavi, javno dobro in ohranjajo to lastnost tudi takrat, kadar je uporaba začasno prekinjena ali kadar povsem preneha. Sicer pa naj bi zakon ne poudarjal plovnosti z ladjami ali splavi, ampak dejansko uporabo reke za promet z ladjami ali splavi. Zgornji, neplovni tok reke torej ni javen. Vlada lahko zasebne vode, ki so primerne za plovbo ladij in zvezanih splavov, z razlastitvijo (§ 365 splošnega državnega zakona) razglasi za javno dobro (§ 6 Občega državlanskega zakonika).

Paragrafa 2 in 3 vodnega zakona, ki naštevata, katere tekoče in stoječe vode so javne, se samoumevno ne nanašata na ledenike in ledeniški led (to pač niso "vodotoki"). Kjer so ledeniki, kot na Tirolskem, razglašeni za državno lastnino (dvorni dekret z dne 7. 1. 1839), je ledeniški led seveda državna lastnina.

Osnutek vodnega zakona (že pred Rando) ugotavlja uporabnost vode pri namakanju (poljedelstvo), kot gonilno silo (industrija), njeno prevozno funkcijo (ladjarstvo, trgovina), njeno prehranjevalno moč (ribolov) in "čistilno" funkcijo (oskrbovanje gospodinjstev z vodo). Vendar pa so vse te neizmerljive vrednosti voda povečini izgubljene, če se vodotokov v njihovem naravnem toku ne regulira (prazni, razširja,

⁶ "Glede na kraj, v katerem se voda nahaja, razlikujemo površinske, podzemne in talne vode. Nadalje lahko glede na kraj in na obliko voda razlikujemo tekoče, izvirne, talne in stoječe vode, kot so npr. vodotoki, jezera, izviri, javni vodnjaki in obalno morje. Končno lahko vodo razlikujemo tudi glede na njeno kvaliteto. Poleg navadne vode poznamo tudi zdravilne, termalne in mineralne vode. Med navadno vodo pa ima posebno mesto pitna voda. Preskrba s pitno vodo ima prednost pred uporabo in izkoriščanjem vode za druge potrebe. Končno lahko vodo razlikujemo tudi glede na njeno agregatno stanje. Poleg tekoče vode poznamo tudi vodne pare in – kar je bolj pogosto – led. Zaradi logične povezanosti vode z bližnjim zemljiščem, zakonodaja vodnega prava skupaj z vodami obravnava tudi morsko obalo ter vodna in priobalna zemljišča. Vodna zemljišča so struge in korita z brežinami do tiste višine, do kamor sežejo srednje letne vode. Vodna zemljišča so tudi opuščene struge in prodišča, ki pa jih voda od časa do časa še poplavlja. Za vodno zemljišče se šteje tudi dno obalnega morja in njegova obala do višine najvišjega vodostaja plime. Priobalno zemljišče zajema varovalni pas, ki se razteza neposredno nad vodnim zemljiščem ..." (Lovro Šturm, Vodno pravo, v: Upravni zbornik 1996, str. 220).

⁷ "Stvari, ki se nahajajo na državnem ozemlju, so bodisi državna bodisi zasebna lastnina. Slednja lahko pripada posamezniku, manjšim (z)družbam ali občinam."

zožuje, izravnavajo). To pa bi moral urejati vodni zakon s svojimi določbami, kazenskimi ukrepi in vzpostavitev vodnih oblasti. To vse naj bi upošteval bodoči vodni zakon, ki naj bi bil daljnosežnejši kot kateri koli dotedanji. Pri tem naj bi imeli pred očmi predvsem jasnost pravnih razmerij in narodnogospodarsko izrabo voda.

Zakon o rabi, usmerjanju vodotokov in ob- rambi pred vodami iz leta 1869

Osnutek je po vseh razpravah in dopolnitvah leta 1869 pripeljal do že omenjenega zakona, ki je urejal vodne pravice v osmih oddelkih (I. – o pravni lastnini vodotokov, II. – o rabi javnih voda za plovbo z ladjami in splavi ter o "napravah za prečenje voda" in o pravnih razmerah lastnikov bregov, III. – o uporabi in usmerjanju zasebnih voda, IV. – o ribolovnih upravičencih, V. – o vodnih družbah glede varovalnih in regulacijskih gradenj, o napravah za odvodnjavanje in namakanje, VI. – o prispevnih obveznostih privatnih posestnikov pri vodogradnjah, ki se financirajo iz državnega oz. deželnega proračuna, VII. – o pristojnostih deželnih zborov za izdajo izvedbenih določil tega zakona, VIII. – o nastopu veljavnosti in izvajanju zakona) in 29 členih. Zadnji, 29. člen, je izvajanje zakona nalagal ministrom za poljedelstvo, pravo, trgovino in notranjemu ministru.

Po sprejetju tega zakona je profesor Randa lahko ugotovil, da sodobna zakonodaja razlikuje:

I. zasebne vode. Mednje sodijo:

a) Studenci, atmosferske padavine, vodnjaki, bajerji in drugačna, kakor koli že nastala vodna zajetja (vodovodi, rezervoarji) na zasebnih zemljiščih. Če npr. bajer dobiva vodo iz potokov, ki tečejo po posesti, sam bajer ostaja v zasebni lasti, četudi se napaja iz javnega vodotoka, vendar pa ne sme biti motena pravica nekoga drugega do vode, preden potok priteče na posest in ko odteče z nje. Tako, recimo, tudi za pridobivanje ledu lastnik zemljišča, na katerem se led nahaja, ne potrebuje soglasja upravnih oblasti.

b) Kanali (jarki) in drugi umetni vodovodi, ki se napajajo iz zasebnih voda ali se uporabljajo za napajanje zasebnih voda. Odprti kanali, ki se napajajo iz javnih vodotokov in tečejo po zasebnem zemljišču, so javni, s tem da posestniki zemljišč, po katerih so speljani kanali, lahko uporabljajo vodo v kanalih in je njihova zasebna pravica do npr. ribolova ali gonilne sile vode nemo-tena.

c) Poleg naštetega še tekoče ali stoječe vode (jezera, potoki, toki), za katere nekdo dokaže, da mu "pripadajo", vendar pa je takšno dokazovanje izključeno pri vodotokih, ki so primerni za plovbo z ladjami in splavi. V tem primeru ne gre spregledati, da nikdar ni govora o tehničnem lastništvu vodotokov, ampak gre vedno le za lastništvo korita in takšnih ali drugačnih pravic do uporabe, še posebno pravice do izkoriščanja

(mehanične) vodne sile ali kemičnih lastnosti vode, pravic do izkoriščanja organskih in anorganskih bogastev vodotoka (vodnih rastlin, školjk, rib, biserov).

II. javne vode. Sem sodijo vse stoječe in tekoče vode z izjemo naštetih v točki I. Tu ne gre prezreti, da vodni zakon v dvomu pojmuje za javne vse tekoče vode, ne samo plovne.

Ob koncu se je postavljalo vprašanje, ali je lastniško stanje voda stvar vpisa v javne knjige ali ne?

Zakoni o nastavitvi novih zemljiških knjig⁸ so v § 2 določali, da se v zemljiško knjigo vpišejo vse nepremičnine in pravice, vezane na te nepremičnine, javne dobrine (javna lastnina) pa ne, o nepremičninah, ki so javno dobro, se v zemljiški knjigi naredi samo "zaznamek". Glede na to so zasebne vode s koritom vred (npr. bajerji, zasebna jezera, potoki) stvar vpisa v zemljiško knjigo, ne pa javne vode, ki so glede na gornje določilo vpisane v zemljiško knjigo le kot zaznamek z navedbo parcelne številke in kratko oznako. Gre torej za zadeve, ki dobijo vložno številko v zemljiški knjigi, in za zadeve, ki so samo v seznamu, ki ni vnesen v zemljiško knjigo. Javne parcele niso vpisane v zemljiško knjigo kot druge zasebne, ampak zanje velja poseben seznam.

Pravna razmerja glede javnih voda

Novi zakon je tako določal, da so javne vode javno dobro in so last države, do uporabe le-teh pa je v mejah državnih predpisov upravičen vsakdo. Splošna raba javnih voda se je izražala v naslednjem:

1. Javne vode lahko uporablja vsakdo, ki se drži administrativno predpisanih meja in pri tem ne moti pravice do (enake) uporabe vseh drugih ali pridobljene zasebne pravice tretjega. Tako je tu mišljena uporaba javne vode za kopanje, pranje, napajanje (pitje), splavljanje lesa, črpanje (zajemanje), potem za pridobivanje rastlin, blata, prsti, peska, prod, kamenja in ledu, s tem, da se pri tem ne poškoduje (spremeni) vodni tok ali breg, ali komur koli pri tem povzroča škoda – vse to pa ob upoštevanju policijskih predpisov (tako npr. lahko občina za zaščito svojih koristi prepove oz. omeji uporabo zgoraj naštetega).

Na vprašanje, ali javna raba vključuje tudi ribolov, bi bil sicer odgovor glede na pravno naravo javnega dobra pozitiven, vendar pa je glede na taksativno naravo paragrafov v deželnih vodnih zakonih (v kranjskem npr. § 1, v češkem § 15), ki med naštetim ne določajo tudi ribolova, slednji odtegnjen javni rabi in pridržan državi kot lastnici javnega dobra.⁹

⁸ Za Kranjsko 25. 3. 1874.

⁹ Ribolovna pravica je bila kot ena vodnih pravic vedno zelo zanimiva in zato tudi bolj določena kot druge. Pravico do ribolova je najprej imela skupnost ali lastniki brežin. Od 15. st.

2. Vodotoki se lahko svobodno uporabljajo za plovbo in splavarjenje ob upoštevanju policijskih predpisov o taki plovbi. Postavitev zasebne prevozne naprave, kot pridobitnega podjetja, je (tudi na zasebnih vodotokih) vezana na dovoljenje upravnih oblasti.

3. Za vsako drugačno rabo javnih voda, kot je določena v 1. in 2. točki, kot tudi za postavitev vodnih naprav, ki vplivajo na stanje ali tok voda ali ki ogrožajo breg, še posebej postavitev gonilnih naprav, vodovodov, jezov, je nujno dovoljenje upravnih oblasti. To velja posebno za graditev mostov in cestnih jezov, da ne prihaja do raznih zastojev vode.

Dovoljene naprave mora posestnik vzdrževati v takem stanju, da imata voda in led nemoten tok, da brez potrebe ne otežujejo ribištva in drugih načinov uporabe vode, da se z vodo ne razsipava (§ 6 dež. vodnega zakona za Kranjsko).

Podeljena (koncesionirana) pravica preide, če ni izrecno omejena na osebo proslca, z vsemi pravicami in dolžnostmi na vsakokratnega lastnika tiste naprave ali nepremičnine, za katero se glasi dovoljenje – je torej realna pravica, pravica, povezana z lastništvom zemljišča, tudi če to ni razvidno iz vpisa v zemljiški knjigi. Ta pravica do uporabe obstaja, dokler obstaja vodna naprava, to pomeni, da je v takem stanju, da je možna uporaba (izraba) vodne pravice. To velja tudi, če naprava začasno ni usposobljena za obratovanje. Če preneha pravica do obrti, se še

ne more sklepati o prenehanju vodne pravice (deželni vodni zakon za Koroško je glede tega v § 18 poznal tudi triletni zastaralni rok).

Podeljene vodne pravice se morajo zapisati v uradno vodni knjigi. Vendar pa ima ta knjiga zgolj značaj vodnega katastra in ne zemljiške knjige in sama na sebi ne daje nobenega dokaza o obstoju in vsebini vodne pravice (lahko pa je v vodni knjigi navedeno, katere listine to dokazujejo). Koncesionirano dovoljenje ima naravo javne pravice, vzpostavljene z enostranskim aktom državne uprave.

Zakon ne razlikuje med poljedelskimi in industrijskimi napravami, večjo pomembnost enega ali drugega morajo po svobodni presoji določiti upravne oblasti (če zaradi pomanjkanja vode – ki ga nekoč prej ni bilo – že obstoječe naprave oz. pravice do uporabe vode ne morejo biti v celoti izkoriščene in je treba določiti prednost obratovanja).

Praviloma lastnik vodne naprave, ki koncesionirano izrablja svojo vodno pravico, ni odgovoren za škodo, ki jo s tem morebiti prizadene tretji osebi, npr. da zaradi jezov nastajajo poplave pri visoki vodi ali zamočvirjanje. Tako § 7 dež. vodnega zakona za Kranjsko pravi, da mora lastnik v takih primerih preurediti vodne naprave (npr. jez) na svoje stroške samo, če gre za njegovo krivdo, kar pa ugotavlja upravna oblast (okrajno glavarstvo).

Bregovi javnih vodotokov so lastnina posestnikov bregov.

Pravna razmerja glede zasebnih voda

Pri zasebnih vodah je zakon razlikoval:

- a) zaprte oz. stoječe vode, z dokazljivo zasebnimi jezeri vred;
- b) v stalnih strugah tekoče, dokazljivo zasebne vode (studenci, potoki).

Pri prvih gre za popolno zasebno lastnino vode in vodnih korit s pravico do izkoriščanja. Ta lastnina je lahko omejena s pravico tretje osebe do služnosti, tako imajo npr. kraji in srenje pravico do izkoriščanja zasebnih voda, če svojih osnovnih potreb ne morejo pokriti drugače.

Pravice lastnikov zasebnih voda so lahko omejene tudi z razlastitvijo.

Za zdravilne vrelce je veljalo posebno varovanje.

Po § 4 državnega vodnega zakona lahko pripadajo zasebnemu posestniku:

- a) podzemne vode, ki izvirajo na njegovem ozemlju (tudi mineralni vrelci), z izjemo solnih virov, ki sodijo v solni monopol, in rudniškemu regalu pripadajoča cementna voda;

- b) meteorna voda, ki se zbira na njegovem posestvu;

- c) vodnjaki, bajerji, cisterne ali drugačni zbiralniki vode, kanali za zasebne namene, cevi in podobno zaprte vode. Pri kanalih so mišljeni le tisti, ki vodijo vodo do druge stoječe zasebne

dalje je v večini avstrijskih dežel polagoma prehajala v domeno (regal) oblastnih zemljiških gospodov. V Salzburgu je tako ribolovna pravica od 15. st. dalje skoraj izključno regal nadškofov, v veljavi vsaj še do leta 1891. Za Štajersko Randa piše, da se zdi, da pripada ribolovna pravica deloma deželnim gospodom, deloma (upravnim) oblastem, deloma zasebnikom. Stanje da je negotovo, neurejeno. Na Koroškem in Kranjskem je pripadala ribolovna pravica posestnikom, ki so imeli lastnino vpisano v deželni desk. Pripadniki višjih stanov na Koroškem, Kranjskem, v Goriški in na Gradiškem naj bi v splošnem imeli vsepovsod pravico loviti s trnkom. V Dalmaciji je bil (morski) ribolov prost.

Z zemljiško odvezo ribolovna pravica gospodov ni bila odpravljena. Le za Češko, Moravsko in Šlezijo sta izšli dve odredi (z dne 27. 6. 1849 in 11. 7. 1849), ki govorita o odvezi glede ribolovne pravice, ki se izvaja na dokazljivo tujem posestvu in zemljišču. Kasneje je izšla še odredba (31. 1. 1852), ki je boljše pojasnila, da mora na Češkem, Moravskem in v Šleziji tisti, ki hoče svoje posestvo in zemljišče osvoboditi bremena ribolovne pravice, predložiti dokaz o lastništvu le-tega, namreč o lastništvu vodnega korita. Glede na takšno pojasnilo, je bilo pri težavi, kako dokazati lastništvo vodnega dna, korita (še zlasti pri rekah), v čeških deželah skoraj povsem iluzorno doseči odvezo od ribolovne pravice gospodov, saj je bilo na dlani, da kot dokaz ne more biti dokazilo o lastništvu "mejnega" zemljišča (ki meji na vodo). Temu nasproti pa je v drugih deželah ostalo nespremenjeno pravno stanje iz leta 1847, saj ga zemljiška odveza ni spremenila.

Seveda pa ne gre poenostavljati, da če je zemljiškim gospodskam v več deželah pripadala ribolovna pravica (regal), da so jim pripadale tudi druge pravice izkoriščanja tekočih voda ali kar celo "lastniške pravice" do voda.

vode, pri tem niso mišljeni kanali (mlinski potoki), ki so speljani iz javnih ali zasebnih tokov in se spet stekajo nazaj v strugo. Tekoč vodni vir ostaja "*res nullius et omnium communis*" tudi če je speljan v umetni strugi po zasebni posesti;

d) odtoki omenjenih voda do steka v tujo zasebno ali javno vodo oz. dokler ne zapustijo posestva lastnika.

Randi se je postavljalo vprašanje, kakšnega pravnega značaja so (tekoče) podtalnice. Menil je, da glede na vodni zakon niso niti zasebne niti javne. Zasebne niso, ker tega ne opredeljujeta a) in d) odstavka § 4 državnega vodnega zakona. Javne pa ne glede na § 3, ker ta predvideva tekočo vodo v koritu, podtalnica pa nima ne korita ne brežin.

Obravnava osnutka vodnega zakona v kranjskem deželnem zboru¹⁰

Na dvajsetem zasedanju kranjskega deželnega zbora 25. 1. 1866 so poslance seznanili, da je vlada izdala osnutek novega vodnega zakona. Pripravilo in vladi izročilo ga je trgovsko ministrstvo, vlada pa ga je med drugim posredovala tudi kranjskemu deželnemu zboru, da prispeva svoje pripombe in predloge.

Dr. Bleiweis je predlagal, da bi osnutek zakona obravnaval in nanj dal pripombe devetčlanski odbor, v katerem bi bili predstavniki gospodarstva in industrije, vsaj en član odbora pa moral biti tudi večš prava. Njegov predlog so upoštevali.

Odbor je poročal na 26. zasedanju kranjskega dež. zbora dne 12. 2. 1866. Poročevalec, dr. Costa, je začel poročanje z vprašanjem, ki da se je zastavilo odboru, preden je ta začel preučevati vsebino osnutka vodnega zakona, in sicer ali je ta osnutek res vprašanje državne in ne deželne zakonodaje. Odbor je ugotovil, da je to vprašanje deželne zakonodaje in ne državne. To je utemeljil v štirih točkah:

1. Po tretjem odstavku oktobrske diplome so predmet kompetence državne zakonodaje samo zadeve, ki se že dolgo vrsto let obravnavajo in se o njih odloča skupno, kar pa ne velja za vodno zakonodajo, saj velja niz zakonov (našteti so od leta 1770 dalje), ki so že izdani za posamezne dele države, dežele, posamezna območja dežel.

2. Po § 11 februarkega patenta (26. 2. 1861) in § 18 deželnega reda za Kranjsko je vprašanje v pristojnosti deželne zakonodaje, ker kar najožje zadeva poljedelstvo.

3. Tudi zaradi narave stvari same (uporaba, usmerjanje vodotokov in obramba pred vodo) leta zaradi povsem različnih razmer ne more biti enako urejena za vse kraljevine in dežele. Vlada je to sama pripoznala za Lombardsko-Beneško kraljestvo. Pa so razlike, ki obstajajo med dru-

gimi deželami, kaj manjše? Lahko isti zakon učinkovito ureja razmere v deželah, ki so z vodo bogate, in v tistih, ki so z vodo revne? Ponekod je nujno umetno namakanje, drugod so redne poplave, ponekod uporabljajo vodo za industrijo, drugod za poljedelstvo.

Pravna stran vodne zakonodaje pa je urejena z veljavnimi uredbami civilnega in kazenskega prava, torej je povsem odveč te uredbe zbrati skupaj v nekem novem zakonu, kar predlaga osnutek.

4. Proti temu, da bi se nekako v smislu (že obstoječe) državne zakonodaje podalo le osnovna načela policijske strani vodnega zakona, kot je bilo to v primeru občinskega zakona, pa govori, ne glede na neprimerljivost obeh stanj (vodnega in občinskega), slaba izkušnja z občinskim zakonom. Vsi deželni zbori so bolj ali manj, kranjski pa še posebno, spoznali, da je smiselno organiziranje občin v posameznih kronovinah in deželah padlo ravno na načelih, zapisanih v državnem zakonu (morda se je v tem načelnem upiranju vsedržavnim zakonom kazalo tudi nasprotovanje centralizmu – op. pis.).

Kljub sklepu, da je vodni zakon stvar deželne zakonodaje, pa se je odbor čutil odgovornega prispevati pripombe k posameznim delom zakona in tako posredno še nadalje utemeljiti svoje stališče. Pri tem je za merilo jemal le deželne razmere, nujnost zaščite zemljiških posestnikov, še posebno pa je upošteval, da je na Kranjskem odločno prevladovalo poljedelstvo.

V pripombah je odbor za preučitev osnutka očital ponavljanje že obstoječih predpisov v Občem državljanskem zakoniku. Nadalje da § 1 osnutka govori ravno nasprotno kot državljanski zakonik, ki pravi, da so vse vode zasebna lastnina, razen tistih, ki so izrecno navedene kot javna lastnina. V osnutku pa so zasebne vode našteje, kar je lahko nevarno, ker je takšno taksativno naštevavanje lahko nepopolno in tako posega v zasebne pravice. Poleg tega je odbor menil, da bi moralo v kranjskem deželnem vodnem zakonu posebno mesto dobiti Ljubljansko barje (kar je pozneje predvidel § 46 deželnega vodnega zakona, namreč da se glede barja izda poseben deželni zakon – op. pis.).

Odbor je poročilo končal s predlogom, da deželni svet sprejeme naslednje sklepe:

1. Predmet vladnega predloga osnutka vodnega zakona je stvar deželne zakonodaje in kot tak sodi v pristojnost deželnega zbora.

2. Vlado se zato zaprosi, da deželnemu zboru za naslednje zasedanje predloži v obravnavo osnutek deželnega zakona o rabi, usmerjanju vodotokov in obrambi pred vodami v Vojvodini Kranjski in tudi osnutek ribiškega reda.

3. Pripombe odbora k vladnemu osnutku se potrdijo.

4. Deželnemu odboru se naloži, da vlado seznani s temi pripombami in tudi s sklepi prve in druge točke.

¹⁰ Stenografska zapisnika zasedanj kranjskega deželnega zbora z dne 25. 1. 1866 in 12. 2. 1866.

Predsednik deželnega zbora je nato odprl splošno razpravo, vendar se ni prijavil nihče, zatem pa še posebno obravnavo, najprej za prvo točko zahteve odbora. Oglasil se je poslanec Kromer. Zdelo se mu je, da je to vendarle stvar državne zakonodaje, da bi moral biti tako pomemben zakon, ki zadeva zasebne pravice, enak za vse državljane, sicer da bi se delale po deželah razlike glede lastninskih pravic. Zato se je odločil, da bo glasoval proti prvi in drugi zahtevi odbora.

Poročevalec dr. Costa se je deloma strinjal z njim, vendar je poudaril, da bistvo tega zakona ni pravno, ampak policijsko, ni zakonodajno, ampak "urejevalno", kar pa bo seveda različno po deželah. Osnutek da je zakonodajen le toliko, kolikor mogoče krči zasebne pravice, vendar tudi to na podlagi § 365 Občega državlanskega zakonika.

Pri predlogu za sprejetje pripomb odbora se je spet oglasil Kromer in dejal, da je za preučitev tako pomembnega zakona imel le 24 ur časa, kar da je odločno premalo, premalo časa da bi bilo tudi za sprejetje pripomb na takratnem zasedanju deželnega zbora, ampak da naj bi o osnutku in pripombah odločali na naslednjem zasedanju deželnega zbora. Po manjših, bolj proceduralnih zapletih so bile pripombe odbora sprejete.

Nastavitev vodnih knjig, kart in zbirke listin

Kot že omenjeno, so na podlagi državnega izšli še deželni vodni zakoni, na podlagi teh pa uredbe o uvedbi in vodenju vodnih knjig, vodnih kart in zbirke listin.¹¹ Razvid o vodnih pravicah in posestih naj bi se torej vodil podobno kot zemljiški kataster, vodenje vodnih knjig pa je uredba nalagala okrajnim glavarstvom. Prav tako kot zemljiški kataster, je bila tudi vodna knjiga javna.

Vodna knjiga je imela šest vpisnih rubrik. V prvo so vpisovali zaporedno številko vpisane pravice, v drugo občino oz. kraj, kjer je bil objekt vodne pravice, ime vodotoka in brežno stran, ime lastnika vodne pravice in oznako vodne karte, v tretjo namen, obseg in način uporabe vode, dovoljena višina vode, kje stojijo jezilne mere in kakšne so, opis jezilnih in vodo usmerjajočih naprav, opis vodnih naprav z opombo, na katere listine ali drugačna dovoljenja se opira vodna pravica, oz. s sklicevanjem na obstoječe stanje, v četrto morebitne služnosti, ki so se nanašale na vodne pravice, v peto seznam listin k vodni knjigi in v šesto opombe. Za vodne družbe je bil namenjen še poseben obrazec s sedmimi rubrikami, ki se je dodajal vodni knjigi.

Na podlagi te uredbe so okrajna glavarstva v vodne knjige zapisala obstoječe stanje, potem so vodne knjige v taki obliki vodili do začetka druge svetovne vojne. Kakšni so bili vpisi, si lahko

pogledamo na primeru vodne knjige, ki so jo vodili pri okrajnem glavarstvu v Kranju. Čeprav sta deželni vodni zakon in uredba o uvedbi vodnih knjig predvidevala, da mora vodno knjigo voditi vsako okrajno glavarstvo, so v Kranju vodili vodno knjigo¹² tudi za območje okrajnih glavarstev Tržiča in Škofje Loke.

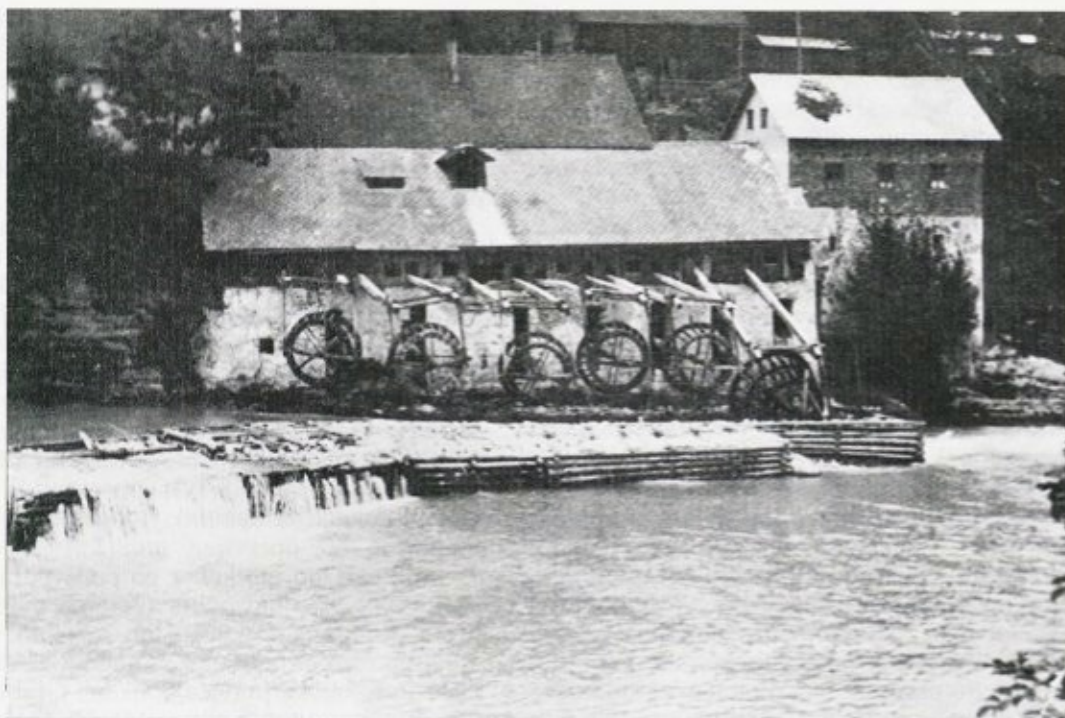
Vodotoki so bili seveda zelo različno "poseljeni" z vodnimi napravami, največja gneča je bila v fužinarskih in obrtniških krajih, kjer je bil izrabljen dobesedno vsak meter ob vodi, npr. v Tržiču in Železnikih. Poglejmo si primer iz Železnikov, zaporedno številko 226, ki je v vodni knjigi zapisana v prvem stolpcu.

V drugem stolpcu **občina in kraj**: Železniki; **vodotok**: Selščica, desni breg; **davčna občina**: Železniki, parc. št. 148/1-3; **posestniki**: Jožef Levičnik, Johann Globočnik, Franc Prevca (kdaj natančno je bil opravljen prvi vpis v vodno knjigo ni zapisano, vsekakor pa po uvedbi le-te, po letu 1872); po ogledu iz septembra 1888 je namesto Franca Prevca postal solastnik Jožef Košmelj; po izročilni in darilni pogodbi z dne 14. 5. 1901 je lastniška pravica Johanna Globočnika prešla na ime gospodične Marija Ahačič - Globočnik, pozneje poročene Novak; 1908 je bila lastninska pravica Marije Novak zaradi vnovične možitve prepisana na ime Marije Eger, vdovele Novak; kot zadnji lastnik je leta 1923 vpisan Jakob Dermota iz Železnikov; **vodne karte**: 1) karta Železniki, list št. 2 in 3, situacijska skica iz septembra 1888.

V tretjem stolpcu je opis **vodnih naprav**. Več delavnic v Spodnjih Železnikih je imelo skupen jez takoj po sotočju Selščice s Prednjo Smolevo, in sicer pri hiši Neže Krek v Zg. Železnikih št. 33 (Na plavžu). Od jezua je vodil kanal, dolg 440 klafter (834 m). Ob kanalu je bilo več naprav, kot prva kovačnica (vigenjc) "Pod lazam" (kovačnice so imele svoja imena) s štirimi ognjišči oz. ješami (dve Jožefa Levičnika, eno Johanna Globočnika in eno Franca Prevca). Napravo je poganjalo eno podlivno vodno kolo. Poleg kovačnice so leta 1859 postavili tudi vizirni steber za določanje višin vodnih naprav (jezu). Po tehničnem ogledu iz septembra 1888 je bila Selščica zajezena z 48,60 m dolgim, enkrat zalomljenim lesenim jezom, zametanim s kamenjem, ki je bil last Johanna Globočnika. Od desne strani se je cepil kanal, ki je imel na začetku zapornico, sestavljeno iz treh delov, širokih po 1,65 m. Kovačnica je bila 22,50 m od začetka kanala na njegovem desnem bregu. Vodno kolo in tudi ognjišča so bili demolirani (po ogledu septembra 1888). Leta 1923 je bila vodna naprava stopa za trenje čresla, ki jo je poganjalo dvizžno podlivno vodno kolo premera 3,90 m in širine 2,40 m. Z odločbo škofjeloškega sreskega načelstva z dne

¹¹ Ministrski odlok z dne 20. 9. 1872.

¹² Vodna knjiga se hrani v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enoti za Gorenjsko Kranj, v fondu Vodnogospodarsko podjetje Kranj (KRA-151).

Novakov (pozneje Žumrov) mlin ob Savi v Prebačevem pred prvo svetovno vojno. Gorenjski muzej Kranj, fototeka, invent. št. 232/1.

4. 11. 1937 se je dovolilo odvajanje odpadnih pralnih vod iz usnjarne v Selščico pod pogojem, da se poleg obstoječega pralnega bazena zgradi še en s čistilno napravo v obliki treh čistilnih jam.

V četrtem stolpcu, **služnostne pravice**, je vpis iz leta 1908, da se je vodna pravica gospe Marije Novak zaradi njene vnovične poroke prepisala na ime Marija Eger, vdovela Novak.

V petem stolpcu so vpisane **povezave z zbirko listin** (seznam listin) – zapisnik o določitvi (postavitvi) vizirnega stebra z dne 27. 7. 1859, zapisnik tehničnega ogleda iz septembra 1888, izročilna pogodba z dne 14. 5. 1901, odločba z dne 12. 8. 1923, št. 13074/23, odločba z dne 4. 11. 1937, št. 7798.

Druga naprava na tem kanalu je vpisana pod zaporedno številko 227. Kot prvi posestnik je vpisan Jožef Demšar (za čas vpisa velja kot pri prvem primeru), po poizvedbi iz leta 1901 pa Marija Demšar. Ob omenjenem kanalu (opisanem pri št. 226) sta bila postavljena mlin in žaga "Plenada". Mlin na levi strani kanala je imel štiri mlinske kamne in stopo s šestimi pahi. Poganjalo ga je pet podlivnih lopatastih vodnih koles, na katera je bila voda speljana neposredno iz kanala. Žaga na desni strani kanala je imela en enolistni gater, ki ga je poganjalo eno podlivno vodno kolo. Po tehničnem ogledu iz septembra 1888 je v mlinu sedem nadlivnih vodnih koles poganjalo šest mlinskih kamnov in stopo s šestimi pahi, žago (na desni strani kanala) pa je poganjalo eno vodno kolo.

Približno šestnajst metrov pod mlinom je bil z

leve strani kanala postavljen 8,58 m dolg in 1,95 m visok jez iz tramov. Za določanje višin so uporabljali na spodnjem koncu žage, vpisane pod številko 228, leta 1878 postavljeni vizirni steber (vpisane so tudi višinske kote).

V četrtem stolpec je pod služnostne pravice vpisano, da je bilo s poravnavo okrajnega sodišča v Škofji Loki z dne 24. 10. 1901 v dvanajstih točkah določeno razmerje med napravama št. 227 in 228 glede delovanja le-teh.

Preden pogledamo vsebino točk, povejmo še, da je bil pod zaporedno številko 228 v času prvega vpisa v vodno knjigo imetnik vodne pravice Johann Globočnik. Po izročilni in darilni pogodbi z dne 14. 5. 1901 je lastniška pravica Johanna Globočnika prešla na ime gospodične Marije Ahačič - Globočnik, pozneje poročene Novak. Leta 1908 je bila lastniška pravica Marije Novak zaradi vnovične možitve prepisana na ime Marije Eger, vdovele Novak, kot zadnji lastnik pa je leta 1924 vpisan Gustav Eger.

Ob omenjenem kanalu (pri št. 226) je stala kovačnica "Skerjavec" z enim težkim kladivom in enim mehom. Poganjalo ju je eno nadlivno in eno podlivno vodno kolo. Z dovoljenjem z dne 30. 6. 1878 oz. z odlokom ministrstva za poljedelstvo z dne 6. 1. 1879 je bila delavnica predelana v žago za deske z enim vertikalnim gaterom. Po tehničnem ogledu iz septembra 1888 se je voda iz kanala pri št. 227 delila tako, da je bil desni krak speljan po leseni raki širine 1,50 m in dolžine 39,71 m do kolesa, ki je gnalo žago, levi del kanala pa je vodil na žago in mlin št. 227.

S poravnavo okrajnega sodišča v Škofji Loki

z dne 24. 10. 1901 je bilo torej glede na razmere med napravama št. 227 in št. 228 sklenjeno, da je:

1) jez, kanal, parc. št. 710 in stara zapornica na začetku kanala in del le-tega, ki vodi vodo do žage gospe Marije Novak, last slednje;

2) glede višine rake je veljavna poravnava okrajnega urada Loka z dne 31. 7. 1860, in sicer da je desni konec zapornice 4 cole (10,52 cm) nižji kot levi;

3) pri nizki gladini mora biti žaga gospe Demšarjeve ustavljena in dotok vode h kolesu zaprt;

4) pri še nižji gladini mora gospa Demšar tudi pri mlinu ustaviti do 3 kamne in stopo;

5) pri še nižji gladini pa se vodna moč deli tako, da jo sme dvanajst ur vso uporabljati Demšarjeva, dvanajst ur pa Novakova, pri čemer je slednja prva na vrsti;

6) pravico do zapore dotoka vode v kanal ima Novakova kot lastnica, vendar pa mora zaporo Demšarjevi napovedati šest ur prej, razen v nujnih primerih, ko lahko vodo zapre takoj, brez napovedi;

7) Demšarjeva ima pravico pod stopo št. 226 splavljati (hlode) na nakladišče za hlode na parc. št. 710 (proti odgovornosti za morebitno pri tem povzročeno škodo na kanalu);

8) če bi želela Novakova kanal betonirati ali kako drugače izboljševati, ima pravico do uporabe nabrežja Demšarjeve;

9) obe stranki imata enako pravico do zbiranja peska v kanalu pri parceli št. 710 in za izkoriščanje te pravice lahko Novakova uporablja prostor in pot Demšarjeve ob kanalu, proti odgovornosti do morebitne povzročene škode;

10) če bi Novakova želela izboljšati ali betonirati kanal, mora Demšarjeva ob poteku del začasno odstrani svoj most čez kanal pod stopo št. 226. Stroške za odstranitev in vnovično postavitve mostu mora kriti Demšarjeva. Novakova ima pravico do souporabe tega mostu;

11) če bi bilo treba zaradi izboljšav pri žagi ali mlinu Demšarjeve zapreti dotok vode, mora za to prositi Novakovo, ki določi dan (za zaprtje);

12) ta sporazum velja tudi za naslednike pravice in imetja obeh strank.

To je primer vpisa pri gosto postavljenih objektih, kjer so vpisi zaradi pogostih sprememb lastnikov (zlasti pri fužinah, kjer je bilo več lastniških deležev) obsežni. Vpisi pa so lahko tudi povsem enostavni. Tak je vpis pod zaporedno št. 386 za potok "Vasenca" v Strahinju, kjer sta kot lastnika vpisana Andrej Eržen z Okroglega in Neža Ažman iz Pivke. Potok je bil v tem primeru uporabljan za namakanje travnika "v Grobljah". Pod Strahinjem je bil z dvema zapornicama usmerjen na travnik Eržena in na travnik Ažmanove. Vpisan je še ogled iz leta 1904 in da je notranja širina obeh zapornic 79 cm.

Kot že omenjeno, so vodne knjige, uvedene

na podlagi deželnih zakonov iz leta 1872, vodili do začetka druge svetovne vojne (zadnji vpisi v vodni knjigi kranjskega sreskega oz. okrajnega glavarstva so iz leta 1940).

Avstro-ogrski vodni zakoni po letu 1872

Glavni zakon, ki je urejal vodne pravice za celo državo, je bil torej sprejet leta 1869, deželni pa v letih 1870 in 1872 (za slovenske dežele). Bistvene zadeve in razmerja so bili urejeni, vodne knjige nastavljene, zdaj pa naštejmo še druge zakone, ki so urejali vodne pravice po letu 1872. Seveda naj pri tem opozorimo, da gre za zakone, ki so urejali vodne pravice neposredno, upoštevati pa je treba še druge zakone, ki so se nanašali na pravice do uporabe vod, npr. ribolovne in rudniške zakone, prometne itd.

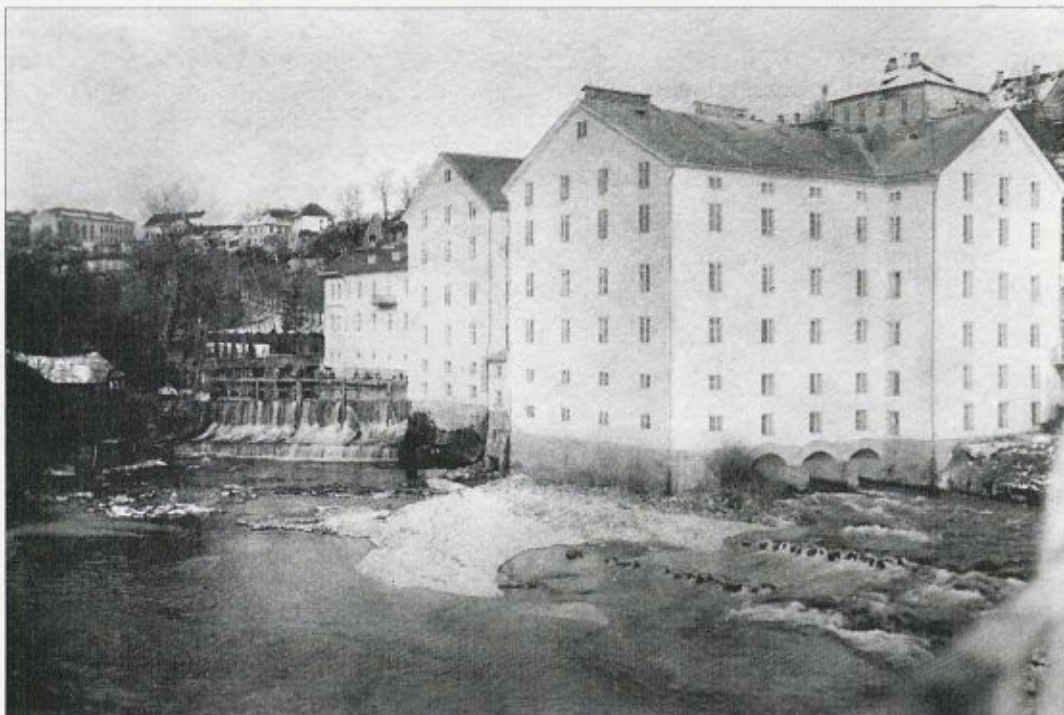
Najprej še en zakon iz dobe Avstrije, ki še ni bil omenjen, in sicer deželni zakon za Primorsko o vodni preskrbi za življenjske potrebe in poljedelstvo v Istri z dne **14. 11. 1864 (LGB 18/1864)**.

Omenili smo že ugotovitev odbora pri kranjskem deželnem zboru, ki je imel nalogo pretresti osnutek vladnega zakona o vodah, da naj bi bila vodna zakonodaja stvar deželne in ne državne zakonodaje. Mnenje verjetno ni bilo osamljeno in državni zakon z dne **21. 12. 1867 (RGB 141/1867)**, ki je s 24 členi dopolnjeval ustavo z dne 26. 2. 1861, je med drugim v § 12 teh dopolnitev vodno zakonodajo res prepuščal deželnim zborom, ker le-ta ni bila našteta v § 11, ki je v točkah od a) do o) našteval, katere zadeve sodijo v področje državnega zbora. Vodne zakone so pozneje, kot že omenjeno, res sprejeli deželni zbori, vendar na podlagi državnega vodnega zakona.

Zakon z dne **30. 6. 1884 (RGB 116/1884)** je določal predvsem finančne okvire glede pospeševanja kmetijstva z izsuševanjem in namakanjem zemljišč, pri tem pa je seveda opozarjal tudi na vodnopravna določila. Glede tehničnega dela projektov je splošne smernice določala ministrska odredba z dne **18. 12. 1885 (RGB 1/1886)**, glede financiranja pa še zakoni z dne **31. 5. 1889 (RGB 96/1889)**, **6. 7. 1896 (RGB 144/1896)**, **20. 4. 1897 (RGB 111/1897)**, **24. 1. 1902 (RGB 28/1902)** in **4. 1. 1909 (RGB 4/1909)**.

Gradbene (usmerjevalne) posege v gorske vode (hudournike) je urejal zakon z dne **30. 6. 1884 (RGB 117/1884)**. Glede tehničnega dela projektov je splošne smernice določala ministrska odredba z dne **18. 12. 1885 (RGB 2/1886)**, zakon z dne **7. 2. 1888 (RGB 17/1888)** pa je določal sodelovanje državnih organov pri projektiranju in vodenju hudourniških gradenj.

Zakon z dne **14. 2. 1894 (RGB 45/1894)** je v smislu temeljnega zakona o vodnem pravu natančneje urejal graditev, vzdrževanje, rabo in opuščanje ribnikov.

*Majdičev mlin v Kranju, ob Savi.
Gorenjski muzej Kranj, fototeka, invent. št. 374/28.*

Zakon o izvrševanju sodne oblasti in o pristojnosti rednih sodišč v civilnih pravnih zadevah z dne 1. 8. 1895 (RGB 111/1895) je v § 82 določal, da spore glede vodnih pravic obravnava sodišča, pristojna za območja, na katerih se je pravica kršila.

13. 7. 1902 (LGB 10/1902) je za **Istro** kot dopolnilo k deželnemu vodnemu zakonu iz leta 1870 izšel zakon o vodnih družbah.

28. 11. 1909 (LGB 29/1909) je za **Koroško** izšel zakon o občinskih vodovodih in vodarini.

Vodni zakoni Kraljevine SHS in Kraljevine Jugoslavije

Večina zakonov, pravilnikov in drugih državnih uredb (ki so zadevali upravljanje z vodami) iz medvojnega jugoslovanskega obdobja se je ukvarjala z administrativno organizacijskim urejanjem. Dva zakona sta bila tehnične narave in sta določala pogoje postavljanja vodnih naprav, v tridesetih letih pa se je že pojavila potreba po določnejšem urejanju nadzora nad pitnimi in odpadnimi vodami.

8. 7. 1919 (Ur. l. dež. vlade za Slovenijo 132/1919) je prestolonaslednik Aleksander podpisal *Uredbo o ustroju Ministrstva kmetijstva in voda*. Ministrstvo je sestavljalo pet oddelkov (A, B, V, G, D). *Generalna direkcija voda* je bila oddelek B. Delila se je na administrativni odsek, oddelek za pomorsko tehnično službo, oddelek za plovne reke in kanale (za notranjo plovbo), oddelek za vodne toke in sile, oddelek za kme-

tijske melioracije tal. Ta uredba govori o organizaciji generalne direkcije za vode v okviru ministrstva za kmetijstvo in vode.

29. 4. 1920 (Ur. l. dež. vlade za Slovenijo 64/1920) je bila s kraljevo odredbo na predlog ministra za kmetijstvo in vode na podlagi 38. člena Uredbe o sestavi ministrstva za kmetijstvo in vode ukazana ustanovitev *generalne inšpekcije za vode s sedežem v Ljubljani in z območjem za ozemlje Slovenije*. 16. 10. 1920 (Ur. l. dež. vlade za Slovenijo 132/1920) je minister za kmetijstvo in vode, dr. V. Janković, na podlagi 2. in 66. člena Uredbe o sestavi ministrstva za kmetijstvo in vode z dne 8. 7. 1919 predpisal *Pravilnik o ustanovitvi in organizaciji Sveta generalne direkcije voda*. Njegova naloga je bilo dajanje mnenj in predlogov o splošnih administrativnih zadevah, o projektih, pogodbah, koncesijah, o načrtih zakonov, uredb in pravilnikov, ki so zadevali vse vodne službe v kraljevini. V svetu so bili minister za kmetijstvo in vode kot predsednik, generalni direktor generalne direkcije za vode, pomočnik generalnega direktorja, načelniki oddelkov generalne direkcije za vode, šef administrativnega odseka generalne direkcije, generalni inšpektorji za vode.

4. 5. 1921 (Ur. l. deželne vlade za Slovenijo 61/1921) je bil podpisan ukaz ministrstva za kmetijstvo in vode, s katerim sta bila pododseka za melioracije in za zgradbo hudournikov pri poverjeništvu za kmetijstvo s 1. 6. 1921 dodeljena generalni inšpekciji za vode v Ljubljani.

31. 3. 1922 (Ur. l. pokrajinske uprave za

Slovenijo 44/1922) je bil podpisan kraljevi ukaz na predlog ministrstva za kmetijstvo in vode na podlagi 37. in 38. člena Uredbe o sestavi ministrstva za kmetijstvo in vode, da se na območju generalne inšpekcije za vode v Ljubljani ustanovi dva hidrotehnična oddelka, in sicer:

- **hidrotehnični oddelak s sedežem v Celju**, s teritorialno pristojnostjo za okrajna glavarstva v Celju, Konjicah, Brežicah, Krškem in za šoštanski sodni okraj okrajnega glavarstva na Ptuj;

- **hidrotehnični oddelak s sedežem v Mariboru**, s teritorialno pristojnostjo za okrajna glavarstva v Mariboru, na Prevaljah, v Slovenj Gradcu brez Šoštanja, na Ptuj brez Rogatca, Ljutomeru in Murski Soboti.

26. 3. 1924 (Ur. l. ljubljanske in mariborske oblasti 31/1924) je bil podpisan ukaz ministra za poljedelstvo in vode, s katerim se zaprejo generalna inšpekcija za vode za Slovenijo in njeni hidrotehnični oddelki ter se ustanovijo **oblastni in sreski hidrotehnični oddelki** (razglas o zaprtju **15. 4. 1924, Ur. l. ljubljanske in mariborske oblasti 39/1924**). Za vodjo poslovanja "*generalne inšpekcije voda v likvidaciji*" je bil določen dotedanji šef generalne inšpekcije za vode, generalni inšpektor inž. Ivan Sbrizaj, ki je imel med drugimi nalogami tudi to, "*da prevzame v varstvo arhiv inšpekcije, kolikor ga je ostalo po razdelitvi agend na velika župana, ter izroča iz njega za vsak primer posebe po zahtevi ministrstva ali velikih županov poedine predmete proti reverzu, ki se zabeleži v posebno knjigo in se hrani na mestu, kjer se je predmet vzel.*"

Minister za poljedelstvo in vode, K. Lj. Miletić, je ministrskemu svetu predlagal (in ta je 18. 3. 1924 predlog sprejel), da se dotedanja organizacija vodne službe v Sloveniji uskladi z zakonom o javni upravi. Po predpisih tega zakona so sodili posli ministrstva za poljedelstvo in vode v javno upravo, ki so jo v oblasteh izvrševali veliki župani, v srezih pa sreski glavarji. Po zakonu o javni upravi so se morali posebni oddelki posameznih ministrstev v pokrajinah podrediti oblastni upravi, pristojnosti dotedanjih pokrajinskih uprav, ki so se odpravile, pa so se prenesle na ministrstva in velike župane. Hidrotehnična oddelka na ozemlju Slovenije v Mariboru in v Celju sta delovala neodvisno in zunaj politične oblasti, torej ne v skladu z zakonom o javni upravi, zato so ju zaprli. Namesto njiju so ustanovili **oblastna hidrotehnična oddelka za ljubljansko in mariborsko oblast** in sreski hidrotehnični oddelak s sedežem v Celju za sreze Celje, Gornji Grad, Konjice in Šmarje-Rogatec-Kozje. Oblastna hidrotehnična oddelka sta bila podrejena oblastni upravi, sreski hidrotehnični oddelki pa so bili dodeljeni sreskim glavarstvom (kot v Avstro-Ogrski). Poleg navedenih hidrotehničnih oddelkov so se seveda lahko le-ti ustanavljali tudi v drugih srezih.

Generalni inšpektor za vode, dotedanji šef

generalne inšpekcije za vode v Ljubljani, je postal centralni organ – generalni inšpektor za vode pri ministrstvu za poljedelstvo in vode. Namesto dotedanje upravne funkcije je prevzel nadzorno in je kot neposredni osrednji organ nadzoroval in usklajeval poslovanje hidrotehničnih oddelkov na območju, ki mu ga je odredilo ministrstvo za poljedelstvo in vode, ne glede na politično razdelitev države.

13. 5. 1930 (Sl. l. kraljevske banske uprave Dravske banovine 1/1930) je bil v banskem uradnem listu objavljen zakon o urejanju hudournikov, ki je določal tudi pravice do vodnih naprav na hudournikih.

5. 1. 1931 (Sl. l. kraljevske banske uprave Dravske banovine 30/1931) je bil podpisan pravilnik o nadzoru nad pitno vodo. V 1. členu je določal, da se nadzoruje: 1. javne in zasebne vodne vire iz katerih se jemlje pitna voda, 2. sodavico in druge umetne kakor tudi naravne mineralne vode, ki so v prometu, 3. led, ki se dela iz pitne vode in je namenjen za splošno uporabo. Dopolnjevala sta ga uredba centralne vlade o proizvodnji umetnih in naravnih korigiranih rudninskih vodah z dne **21. 4. 1936 (Sl. l. kraljevske banske uprave Dravske banovine 23/1937)**, ki je v prvem členu določala, da so umetne vode vse vode, pripravljene iz pitne ali iz destilirane vode z dodatkom raznih soli, prav tako tudi nasičene z ogljikovim dioksidom, ki se uporabljajo za namizne ali zdravilne vode, in nadalje pravilnik o pobiranju doplačila na naravne in umetne rudninske vode z dne **5. 5. 1939 (Sl. l. kraljevske banske uprave Dravske banovine 58/1939, spremembe in dopolnitve Sl. l. kraljevske banske uprave Dravske banovine 93/1939)**.

30. 6. 1931 je bil podpisan zakon o izkoriščanju vodnih sil, ki je določal pogoje za postavitve naprav za izkoriščanje vodnih sil (**Sl. l. kraljevske banske uprave Dravske banovine 52/1931**, popravek **Sl. l. kraljevske banske uprave Dravske banovine 41/1932**, dopolnitev z uredbo z dne **27. 11. 1935, Sl. l. kraljevske banske uprave Dravske banovine 102/1935** in **25. 8. 1936, Sl. l. kraljevske banske uprave Dravske banovine 84/1936** glede podeljevanja dovoljenj za mline moči do bruto 15 KS).

Pravilnika z dne **16. 7. 1937** in **16. 9. 1940 (Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine 75/1937 in 85/1940)** sta določala nadzor nad odtočnimi vodami naselij in industrijskih in obrtnih podjetij.

Ob koncu poglavja pogledimo še primer "zadovoljnosti" z avstro-ogrske zakonodaje. Člen 236. finančnega zakona za leto 1927/1928 je določal: "*Odredbe ribarskega zakona z dne 18. avgusta 1888, kranjski dež, zakonik št. 16/1890 s pravilniki o izvrševanju se razširjajo in veljajo za oblasti mariborske in ljubljanske županije.*" (**Ur. l. ljubljanske in mariborske oblasti 125/1927** z dne **19. 12. 1927**).

Vodni zakoni FLRJ, LRS, SFRJ, SRS

V nadaljevanju si pogledimo člene zakonov in uredb, ki govorijo o pravnem značaju voda in uporabi le-teh, upravnih vodnih institucijah ter o vodnih evidencah.

Uredba o ustanovitvi *Uprave hidrometeorološke službe pri vladi LRS* z dne 15. 4. 1947 (Ur. l. LRS, št. 21/1947) je določala tudi njene naloge; med drugim je v 7. členu zapisano: "*Z dnem ustanovitve uprave hidrometeorološke službe pri vladi LRS preidejo dosedanje hidrološke in meteorološke postaje in ustanove na ozemlju LRS, izvzemši postaje splošnega zveznega pomena, v njen sestav skupaj z vsem strokovnim in administrativnim osebjem, inventarjem, instrumentarijem in arhivi.*"

Uredba o ustanovitvi in pristojnosti uprave za vodno gospodarstvo pri predsedstvu vlade LRS z dne 18. 7. 1949 (Ur. l. LRS, št. 22/1949) je v 13 točkah določala naloge uprave za vodno gospodarstvo; v 8. točki 2. člena je določala, da **uprava ureja in vodi katastre o vodah, vodnih napravah in projektih**. V 8. členu je določala, da se uprava za hidrometeorološko službo pri vladi LRS preoblikuje v *Inštitut za hidrometeorološko službo pri upravi za vodno gospodarstvo*. Naloge in delo inštituta so ostale nespremenjene.

5. 2. 1851 (Ur. l. LRS, št. 7/1951) je bila podpisana uredba o prenosu uprave za hidrometeorološko službo pri vladi LRS in uprave za regulacije in melioracije v pristojnost *Komiteja vlade LRS za vodno gospodarstvo*. Med drugim je v 2. členu določala, da v sestav komiteja vlade LRS za vodno gospodarstvo preidejo tudi vsi podrejeni zavodi skupaj z arhivi.

Z odlokom o reorganizaciji vlade LRS z dne 11. 4. 1951 (Ur. l. LRS, št. 15/1951) so se pristojnosti komiteja za vodno gospodarstvo prenesle na *Svet za gradbene in komunalne zadeve* in na *Glavno upravo za vodno gospodarstvo*.

Zakon o varstvu voda z dne 22. 10. 1957 (Ur. l. LRS, št. 40/1957) je določal, da so zaradi posebnega pomena za gospodarstvo, ljudsko zdravstvo, klimatske razmere in druge splošne koristi vode in vodna zemljišča v LRS pod posebnim družbenim varstvom. Določal je tudi uporabo, ni pa določal javnih in zasebnih voda.

Podobno kot gornji je tudi Zakon o varstvu voda z dne 16. 12. 1960 (Ur. l. LRS, št. 39/1960) določal, da so zaradi posebnega pomena za gospodarstvo, ljudsko zdravstvo, klimatske razmere in druge splošne koristi vode in vodna zemljišča v LRS pod posebnim družbenim varstvom (1. člen).

Med drugim je zakon določal, da je za ureditev in uporabo voda in za vse druge posege v vodni režim nujno pridobiti vodnogospodarsko dovoljenje, kadar je s tako uporabo ali posegom prizadeta splošna korist (3. in 4. člen). Vodno-

gospodarsko dovoljenje izda za vodno gospodarstvo pristojni upravni organ (7. člen). Za večje posege in objekte večjega gospodarskega pomena je nujno soglasje sekretariata izvršnega sveta za kmetijstvo in gozdarstvo. Podobno kot nekdanji koroški deželni zakon je tudi ta določal, da *vodnogospodarsko dovoljenje preneha veljati, če koristnik ne začne urejati ali uporabljati vode oziroma vodnih zemljišč ali opravljati dovoljenih posegov v vodni obtok v treh letih od dneva izdaje dovoljenja ali če nepretrgoma več kot tri leta ne izvršuje pravic iz vodnogospodarskega dovoljenja* (11. člen).

Zakon je tudi odpravil upravo za vodno gospodarstvo LRS. Zadeve iz njenega delovnega področja pa so prevzeli *Sekretariat Izvršnega sveta za kmetijstvo in gozdarstvo in ljudski odbori*, vsak v mejah svojih pristojnosti (46. člen).

Poleg tega zakon govori o urejanju, vzdrževanju, varstvu in upravljanju voda, vodnih zemljišč in vodnih zgradb ter o varstvu podzemeljskih voda.

Temeljni državni zakon o vodah iz leta 1965 (Ur. l. SFRJ, št. 13/1965) je v 4. členu določal, da so *naravni vodni tokovi, naravna jezera, naravni izviri, obalno morje in javni vodnjaki dobrine v splošni rabi*. V šestem členu pa je priznaval lastninsko pravico do vodnih naprav posameznim fizičnim osebam: *Na vodah, zajetih z umetnimi objekti in drugimi napravami, ki niso osnovna sredstva delovnih organizacij, ima pravico uporabe oziroma lastninsko pravico tisti, ki je take objekte oziroma naprave zgradil ali jih kako drugače pridobil*.

Zakon je določal tudi vodenje evidenc o vodnih napravah:

27. člen: *O vodah, vodnogospodarskih objektih in napravah ter o drugih objektih in napravah, ki imajo pomen za vodni režim, se vodi kataster voda in vodnogospodarskih objektov in naprav. Izdana vodnogospodarska soglasja in vodnogospodarska dovoljenja se vpisujejo v vodno knjigo. Vodna knjiga ter kataster voda in vodnogospodarskih objektov in naprav sta javni knjigi.*

100. člen: *Upravni organi za vodno gospodarstvo morajo vsako dovoljenje, ki ga izdajo ali dajo zanj svoje soglasje, vpisati v vodno knjigo.*

101. člen: *Vodna knjiga je sestavljena iz vpisnika, zbirke listin in tehnične dokumentacije.*

Republiški zakon o vodah iz naslednjega leta (Ur. l. SRS, št. 22/1966, popravek 24/1966) pa je v 49. členu določal, da vodno knjigo ter kataster voda in vodnogospodarskih objektov in naprav vodi republiški upravni organ za vodno gospodarstvo.

Istega leta je izšel zakon o *Zavodu za vodno gospodarstvo SR Slovenije* (Ur. l. SRS, št. 36/1966), ki je v prvem členu preimenoval zavod za vodno gospodarstvo iz samostojnega zavoda v republiški upravni organ: *Zavod za vodno*

gospodarstvo LR Slovenije, ki je bil ustanovljen z odločbo o ustanovitvi tega zavoda (Uradni list LRS, št. 6-55/61) kot samostojni zavod, se preseljuje v **Zavod za vodno gospodarstvo SR Slovenije kot republiški upravni organ**. Zavod je pod nadzorstvom republiškega sekretariata za urbanizem.

V drugem členu je zakon določal, da zavod vodi osrednjo vodno knjigo, kataster voda in tehnični arhiv vodnogospodarskih ureditev in uporabe voda.

Vodni zakon iz leta 1981 (Ur. l. SRS, št. 38/1981) je v drugem odstavku drugega člena določal, da so naravni vodotoki, naravna jezera, naravni izviri, obalno morje, javni vodnjaki in vodna zemljišča dobrine v splošni rabi in družbena lastnina. Ta določba se ne nanaša na vodna zemljišča presihajočih jezer.

Vodenje evidenc pa je določal 72. člen: *Vodnogospodarska soglasja in vodnogospodarska dovoljenja, ki jih izdajajo pristojne organizacije oziroma organi, se zbirajo v vodni knjigi.*

Vodne količine, kakovost vode in zgrajeni vodnogospodarski objekti in naprave se vpisujejo v kataster voda.

Vodno knjigo in kataster voda vodi zveza vodnih skupnosti, nadzor nad poslovanjem pa opravlja za vodno gospodarstvo pristojen republiški upravni organ.

Strokovno navodilo iz leta 1984 (Ur. l. SRS, št. 27/1984) je urejalo način zbiranja vodnogospodarskih soglasij in vodnogospodarskih dovoljenj v vodni knjigi in katastru voda in tudi vpisovanje količin, kakovosti vode in zgrajenih vodnogospodarskih objektov in naprav.

V 1. členu je določalo, da vodno knjigo in kataster voda vodi **Zveza vodnih skupnosti**, da je vodna knjiga evidenca o izdanih vodnogospodarskih soglasjih in dovoljenjih ter da sta vodna knjiga in kataster javna; v 2. členu, da se vodna knjiga v okviru posameznih vodnih območij vodi po povodjih in delih povodij, ki so v navodilu naštet; v 3. členu, da se znotraj vodnih območij vodi evidenca v vodni knjigi tudi po posameznih področjih, ki jih je osem (01 - hudourniki z erozijskimi žarišči, 02 - regulacije, ... do 08); v 4. členu, da se kataster voda vodi za vse območje SRS, in sicer s podatki o:

1. površinskih in podzemeljskih vodah;
2. vodnih virih za vodooskrbo;
3. kakovosti voda;
4. onesnaževalcih voda;
5. vodnogospodarskih objektih in napravah v splošni rabi;
6. čistilnih napravah.

Vodna zakonodaja po letu 1991¹³

V svojem članku o vodnem pravu¹⁴ dr. Lovro Šturm pravi, da so bile v ureditvi, ki je temeljila samo na Zakonu o vodah (Ur. l. SRS, št. 38/81, 29/86 in Ur. l. RS, št. 15/91) vodne dobrine splošnega pomena, z Zakonom o varstvu okolja (Ur. l. RS, št. 32/93) pa so vode postale last države, kar opredelujeta predvsem 16. in 17. člen zakona:

16. člen (1) Javno dobro, ki je sestavina ekosistemov kmetijskih zemljišč, gozdov, podzemnega sveta, krasa, voda, morja in nerodovitnega sveta, je lastnina republike ali lokalne skupnosti.

17. člen (1) Voda, mineralne surovine, prosto živeče divje živali, ribe in druge živali in rastline v odprtih vodah in v ribolovnem morju so lastnina republike.

Predlog novega zakona o vodah je menda že v parlamentu, vendar ga ta do oddaje tega članka uredništvu Arhivov še ni sprejel, tako da ga še ne moremo navajati. Predlog je sicer znan in se ga komentira že dalj časa,¹⁵ vendar pa kaže o njem pisati, ko bo sprejet z vsemi popravki in dopolnili.

Ob koncu lahko ugotovimo, da je voda ljudem že od nekdaj zelo veliko pomenila, ne samo kot nujno sredstvo za preživetje, pomembna je bila za namakanje v poljedelstvu, kot komunikacijsko sredstvo, posebnega pomena je vedno bil ribolov, vode je bilo treba urejati zaradi njihove morebitne uničevalne, poplavne moči, vedno bolj pa je znal človek izrabljati vodne tokove kot pogonsko moč za svoje strojne izume. Zdi se, da je ravno to narekovalo bolj sistematično urejanje vodnega prava, zakonodaje na državni ravni. Kar zadeva slovenske dežele (brez Prekmurja), je avstrijski del Avstro-Ogrske dobil enoten državni vodni zakon leta 1869.

Temeljno vprašanje, ki ga je moral reševati novi, "skupni" vodni zakon, je bila opredelitev lastnine voda. Zaradi svojega velikega pomena je bila voda vedno zanimiva kot lastnina; bila je predmet zakonodaj in lastniško opredeljevana z različnih stališč človekovega delovanja in potreb. Vedno se je postavljalo vprašanje, kdaj je neka voda lahko popolna zasebna lastnina, kdaj je dobrina splošnega pomena, nad katero bedi država, oz. kdaj je neposredna lastnina države. V splošnem lahko rečemo, da je prvi popoln avstrijski vodni zakon kot kriterij za ločitev zasebnih voda od javnih določil plovnost z ladjami

¹³ Seznam (še veljavnih) predpisov s področja vodnega prava, izdanih med letoma 1974 in 1994, je objavila Adrijana Kovačič v članku *Vodno pravo*, objavljenem v: *Pravnik*, let. 50 (1995), 1-3, str. 133-149.

¹⁴ Lovro Šturm, *Vodno pravo*, v: *Upravni zbornik* 1996, str. 217-235.

¹⁵ O predlogu nove pravne zakonodaje piše Senko Pličanič v članku *Nova pravna ureditev upravljanja z vodami*, objavljenem v: *Podjetje in delo* 8/1997/XXIII, str. 1301-1309.

oz. splavi – kjer je bilo to možno, so bile vode javne, sicer so bile lahko tudi zasebne.

Omenimo samo, da zdajšnji predlog novega zakona o vodah kot podlago za določitev lastnine loči celinske vode prvega in drugega reda, pri čemer naj bi bila vodna zemljišča celinskih voda prvega reda (to so tudi vodna zemljišča morja) last države, vodna zemljišča celinskih voda drugega reda pa bodo lahko zasebna last.

Posledica zakona iz leta 1869 je bila tudi uvedba vodnih knjig, ki so popisovale lastninska stanja vodnih naprav in opisovale naprave same. Vodili so jih pri okrajnih uradih v nespremenjeni obliki od uvedbe leta 1872 do začetka druge svetovne vojne in so zelo dragocen zgodovinski vir, ki opisuje, kje so nekdanje vodne naprave bile, kakšne so bile, kdo so bili lastniki in kako so se menjavali.

SUMMARY

THE WATER LEGISLATION AND WATER RIGHTS

In 1869, Austria-Hungary passed its first water law concerning the whole territory of the Austrian part of the state. Based on this law, provincial laws and regulations were issued, which also brought about the introduction of the so-called water books. These water books are a very precious historical source that describes where water-regulation devices were placed, what type of devices these were, who their owners were and how they changed ownership.

*Omizje vipavskih veljakov in orožnikov, 1901. Prvi na desni strani sedi vipavski grof Karel Friderik Lanthieri.
Z razstave Gremo v trg Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici.*